

СТАНОВИЩЕ

от доц. д-р Симеон Асенов, УНСС, катедра „Политология”,
професионално направление 3.3. „Политически науки”,

член на научно жури формирано със заповед № РД 38-46/17.01.2019 г.
на Ректора на СУ „Св. Климент Охридски”,

за дисертационния труд на Атанас Бориславов Ждребев

на тема:

**„Популизъмът като фактор за дисфункция на политическите институции в
България (2001 – 2018)”**,

за присъждане на образователната и научна степен
„доктор по политология” (Съвременна българска политика).

Дисертационният труд е посветен на актуален и значим политически феномен, които има съществени теоретични и практически измерения. Темата за популизма не е нова, но остава недостатъчно изследвана и разработена в българската политическа наука. На фона на разширяващото се обществено и политическо влияние на популистки партии в партийните системи на редица европейски страни в последните две десетилетия, вкл. и в България, изследването на популизма като явление и политическа практика е навременно, но и много сериозно предизвикателство.

Популизъмът е труден за научно изследване, защото той е многолик, гъвкав, еkleктичен, с различни лица и форми на изява политически феномен. В политическата теория се срещат различни подходи, концепции и оценки относно неговото дефиниране, квалификация и анализ. От друга страна, проявите на популизма в политическата практика са изключително разнообразни. В някои случаи те са алогични и с противоречив характер по отношение на декларираните намерения, поведения и действия на популистките субекти. Сложната природа на политическия популизъм затруднява възможностите за неговия рационален анализ и устойчиво научно обяснение.

Актуалността на представената дисертация се определя не само от темата за популизма. Необходимо е да се подчертае, че в нея е поставен на фокус един специфичен и подценен аспект на българския популизъм. Той се отнася до неговото отношение и влияние върху функционалната ефективност на институциите на политическата система у нас. Без съмнение, с много точното аргументиране на причините за избора на този аспект

на изследване на българския популизъм, авторът на представената дисертация я вписва в едно актуално и същевременно много малко разработено, на този етап, поле от българската политология.

Дисертационният труд представлява завършен текст, който отговаря на общоприетите стандарти за научно изследване в областта на политическите науки. Организиран е в увод, три глави, заключение, библиография и три приложения. Представени са общо 444 страници, от които 288 са авторски текст (без библиографията и представените приложения). Налице е много наситено и разнообразно по характер информационно осигуряване. Използвани са общо 629 източника, групирани от автора както следва: 97 научни, 437 медийни публикации, 7 нормативни акта и 78 единици за контент-анализ.

Водещата ос, която пронизва цялото изследване и логически организира неговото съдържание, е стремежът за аргументирано доказване на негативното влияние което оказва популизмът върху демократичната легитимност и работата на политическите институции у нас за периода (2001-2018 г.). В увода са формулирани коректно всички изследователски елементи на дисертационния труд - обект, предмет, цел и свързаните с нея задачи, основна теза и свързаните с нейното доказване хипотези, използваната методология, подборът и групирането многобройните информационни източници в библиографията (с.10-13).

Предмет на работата е популизмът на партийните лидери, като фактор за дисфункция на политическите институции. По-конкретно той е анализиран на равнищата на дискурса (политическо говорене, намерения, оценки, обещания..), поведението (събития и действия) и стратегията (популизмът като фактор за политическа мобилизация и предизвикване на институционални кризи) на Симеон Сакскобургготски, Бойко Борисов и Волен Сидеров *по отношение на и/или в институциите*. Предметът правилно е обвързан с основната цел - да се установи взаимната зависимост между проникването на популистки формации в българската партийна система след 2001 г. и настъпилата дисфункция на основните политически институции. Понятието „дисфункция” е ключово за оценката на постигнатите резултати от изследването. То е дефинирано интегрално и описателно от автора като „...отклонение от стандартизираната институционална рамка на функциониране..., незачитане на институциите, като инструмент за вземане на легитимни политически решения..., нарушение на действащата нормативна уредба..., пренебрегване на базови демократични принципи (с.10)”. Основната теза на дисертацията е, че българският популизъм за изследвания период, проявен и персонализиран чрез

избраните харизматични партийни лидери, е антиинституционален. Нейното доказване е извършено чрез емпирична проверка на основната хипотеза, че лидерите на популистките партии след своето институционализиране в структурите на държавното управление, перманентно нарушават институционалните правила (с.12).

Структурата на изложението съответства на трите задачи, с които се реализира основната изследователска цел. Първата глава има теоретико-методологичен характер. В нея дисертантът демонстрира много добра теоретична осведоменост, която разкрива различните подходи за изследване и дефиниране на популизма. Налице е задълбочено познаване и съпоставяне на концепции и характеристики на редица водещи изследователи на популизма. Привлечени са и други, по-малко познати, автори по темата. Сред тях от съществено значение за тезата на дисертацията са теоретичните изводи и анализи на З. Розенбергер (с.41-43), Б. Ардити (с.65-66), Ян-Вернер Мюлер (с.67), К. Уейланд и Т. Папас (с.71-73). Много добро впечатление тук прави включването в анализа и на българския академичен дебат за популизма, представен цялостно и коректно със своите научни достойнства. Върху тази широка теоретична основа, дисертантът извежда собствена, разгърната дефиниция за популизма, в която характеристиките на популизма са групирани на основни и допълнителни (с.92-93).

Втора глава е изградена върху емпиричен анализ на дискурса и поведението на тримата партийни лидери по отношение на отклонението им от институционалните правила и процедури. Дискурсът на лидерите е изследван чрез качествен контент-анализ на подбрани текстови единици. Верифицирани са три работни хипотези на база изведени индикатори от основните и допълнителните характеристики на популизма (таблица 1, с.100). Извършеният анализ потвърждава отклоненията от институционалните норми, както в популисткия дискурс, така и при поведението/действията на партийните лидери по повод на знакови събития и ситуации в политическия процес на страната. С това е решена втората задача, която потвърждава основната теза за антиинституционалността на българския популизъм.

В третата глава е направен задълбочен анализ на стратегията и действията на популистките партийни лидери по време на институционални кризи. Тук е формулирана хипотезата, че популизмът може да бъде фактор за предизвикване на кризи в дейността на политическите институции. В тази връзка е изследвана политическа мобилизация и стратегия на поведение по време на три парламентарни кризи – две от тях през 2005 г. и една през 2013/14 г. Аргументирано е доказано, че популистките стратегии, поведение и действия на тримата лидери в изследваните три случая са самостоятелен фактор за

генериране на институционални кризи, което потвърждава допуснатата хипотеза и решава третата поставена в увода изследователска задача.

В заключението (с. 283-288) са направени обобщения и изводи, които отразяват точно получените резултати от изпълнението на поставените изследователски задачи и потвърждават основната докторска теза.

Разработената дисертация представя достойно своя автор и в нея могат да се посочат редица положителни страни и изследователски постижения. Сред тях бих посочил обобщено следните:

- на теоретично равнище е разкрита причинно-следствената връзка между популистски дискурс, популистско поведение, популистка стратегия за мобилизация и антиинституционалния характер на популизма;
- формулирана е собствена дефиниция на популизма, която прокарва принципно разграничение между основни и допълнителни негови характеристики;
- изведена е система от индикатори за изследване на дискурса, отношението и поведението на популистките партийни лидери, която може да се прилага и в бъдещи научни и научно-приложни разработки;
- доказани на емпирично равнище са проявите на дисфункция на държавните институции в резултат на навлизането на популистки партии и българската политическа система за изследвания период;
- направен е отличен подбор на голям обем от текстови единици, както и на събития и процеси, които разкриват в пълнота спецификата и особеностите на антиинституционалния характер на българския популизъм. Големият обем на работата и високата ѝ наситеност с фактология са оправдани, защото популизмът се разкрива и разобличава главно чрез конкретни събития и поведение на лидерите, които поддържат неговата устойчивост;
- аргументирана и доказана е хипотезата, че популизмът възниква не само в резултат от масови социални недоволства и политически кризи, но самият той може и се проявява и като фактор за предизвикване на институционални кризи в българската политика.

Изготвеният автореферат се състои от 39 страници. Той отразява вярно и пълно съдържанието на дисертацията. Не са открити несъответствия между неговото съдържание и това на дисертационния труд. Съобразно изискваните стандарти

дисертантът е направил 6 публикации по темата на дисертацията, което надхвърля обичайните стандарти. Това обстоятелство свидетелства за трайния и задълбочен интерес на автора към изследваната проблематика. Приемам принципно първите пет от така формулираните приноси на с.38 от автореферата. Същевременно считам, че те биха могли да бъдат по-точно формулирани, с оглед отразяването на получените научни и приложни резултати.

Към съдържанието на представения текст могат да се отправят различни бележки, въпроси и препоръки. Още повече, че става въпрос за интересна тема от българския политически живот, със силно изразен субективен елемент при нейното анализиране в научните изследвания и в публичното пространство. Посоченото по-долу не поставя под съмнение неговите научни достойнства и постигнатите резултати.

На първо място бих открил някои въпроси от технически характер, свързани с оформяне на съдържанието. Работата би спечелила ако се „дисциплинират“ заглавията на обособените структурни единици в по-кратък, проблемно-тематичен насочващ вид, вместо сега наличното описателно представяне. Подценена е ролята и смисловото значение на абзаца в научното изследване. На много места текстът следва да се оформи по-ясно с оформяне на нови абзаци. Вероятно би било уместно да се обособят в самостоятелна глава събитията, свързани с отклонението от институционалните правила в поведението на анализиранията лидери. По този начин дисбалансът, с големия обем на втората глава, би се избегнал.

На второ място, намирам за пропуск отсъствието на една възлова характеристика на популистките партии, приемана априори за тяхна характерна черта - антисистемността. Този въпрос е един от недостатъчно изяснените в проблематиката за популизма изобщо. Прави впечатление, че в текста той е споменат само на две места – на с.7, в бележка под линия, и след това на с.273, без да се включва в извършения анализ, в характеристиките на дефиницията или в изведените индикатори. Считам, че изследването на връзката и съотношенията между антисистемност и антиинституционалност, особено в българския случай, биха могли да обогатят значително и същевременно да прецизират изследователските резултати.

Дисертационното изследване на няколко места, особено в трета глава, повдига и една друга голяма тема, която се отнася до отношенията и границите между политиката и правото. Необходимо е да се има предвид, че статичността на правото, с неговите разпоредби, процедури и пропуски/празноти, не би могло винаги да обхваща различните ситуации, динамиката и разнообразните тактически похвати и прийоми,

присъщи за политиката и действията на политиците. Откритите в изследването конституционни и други казуси, които поставя практиката у нас, не винаги могат да се впишат в полето на дисфункцията на институциите или да се отнесат като популистски фактор за генериране на институционални кризи. В това отношение границата и разграничението между популистка стратегия и тактически похват, нормален и допустим за политическото и в частност за парламентарното поведение (използван и от т.нар. системни партии и техните лидери), е много деликатна, проблематична и същевременно важна опорна точка за пълнота на анализа.

Изхождайки от съдържанието на изведената дефиниция и групирането на характеристиките на популизма в дисертационния труд, отправям към дисертанта следните въпроси:

1) Широко известно и споделяно е твърдението на Кас Муде, че популизмът е антилиберален, но същевременно е продемократичен. Какъв е българският популизъм в контекста на това противопоставяне?

2) Защо антиинституционалността е изведена и присъства, както при основните, така и при допълнителните характеристики на популизма?

Препоръчвам дисертационния труд да се публикува, за да намери, убеден съм, своя по-широк кръг читатели и обществено-политически отзвук.

Заклучение.

Представеният за публична защита дисертационен труд е цялостно и задълбочено изследване на значим политологичен проблем за българската политика, с теоретични и приложни измерения.

На основание посоченото в становището и предвид изпълнението на законовите разпоредби на чл. 6 от ЗРАСРБ, и на чл. 27, ал. 1 от Правилника за неговото прилагане, изразявам убедително своята подкрепа „за” присъждане на образователната и научна степен „доктор по политология” на Атанас Бориславов Ждребев, за разработения от него дисертационен труд на тема: **„Популизмът като фактор за дисфункция на политическите институции в България (2001 – 2018)”**.

доц. д-р Симеон Асенов

София, 2 април 2019 г.